

LẬP TRÌNH HỆ THỐNG

TS. Phạm Văn Hậu - ThS. Đỗ Thị Thu Hiền
haupv@uit.edu.vn - hiendtt@uit.edu.vn

TRƯỜNG ĐH CÔNG NGHỆ THÔNG TIN - ĐHQG-HCM
KHOA MẠNG MÁY TÍNH & TRUYỀN THÔNG
FACULTY OF COMPUTER NETWORK AND COMMUNICATIONS

Tầng 8 - Tòa nhà E, trường ĐH Công nghệ Thông tin, ĐHQG-HCM
Điện thoại: (08)3 725 1993 (122)

Giới thiệu nội dung môn học

Khảo sát: Lỗi trong C

Tràn số?

Segmentation fault?

Khảo sát

Reverse engineering?

Buffer overflow?

Chèn mã độc vào 1 chương trình thực thi?

Khảo sát

CTF?

Câu lạc bộ Wanna.W1n?

Lập trình?

---

code/intro/hello.c

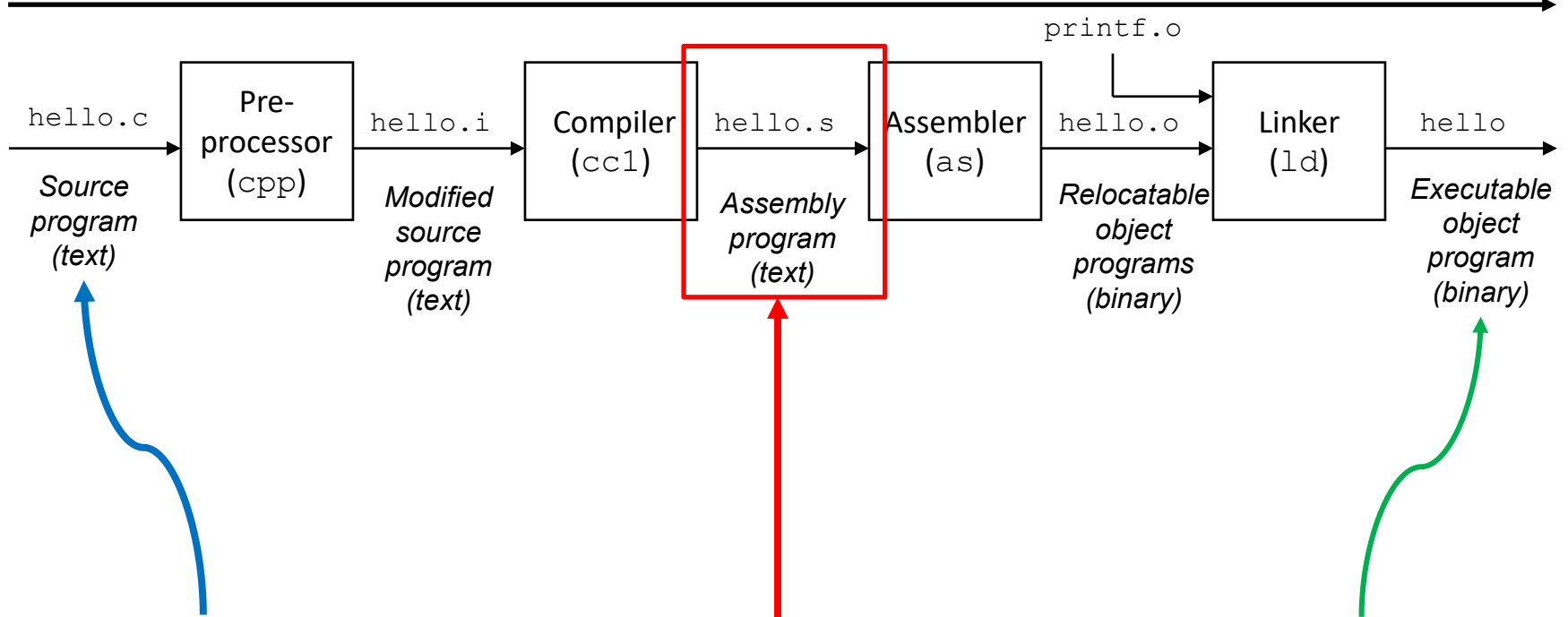
```
1  #include <stdio.h>
2
3  int main()
4  {
5      printf("hello, world\n");
6  }
```

code/intro/hello.c

Figure 1.1 The hello program.

Hiểu các hoạt động ở mức máy tính?

Biên dịch

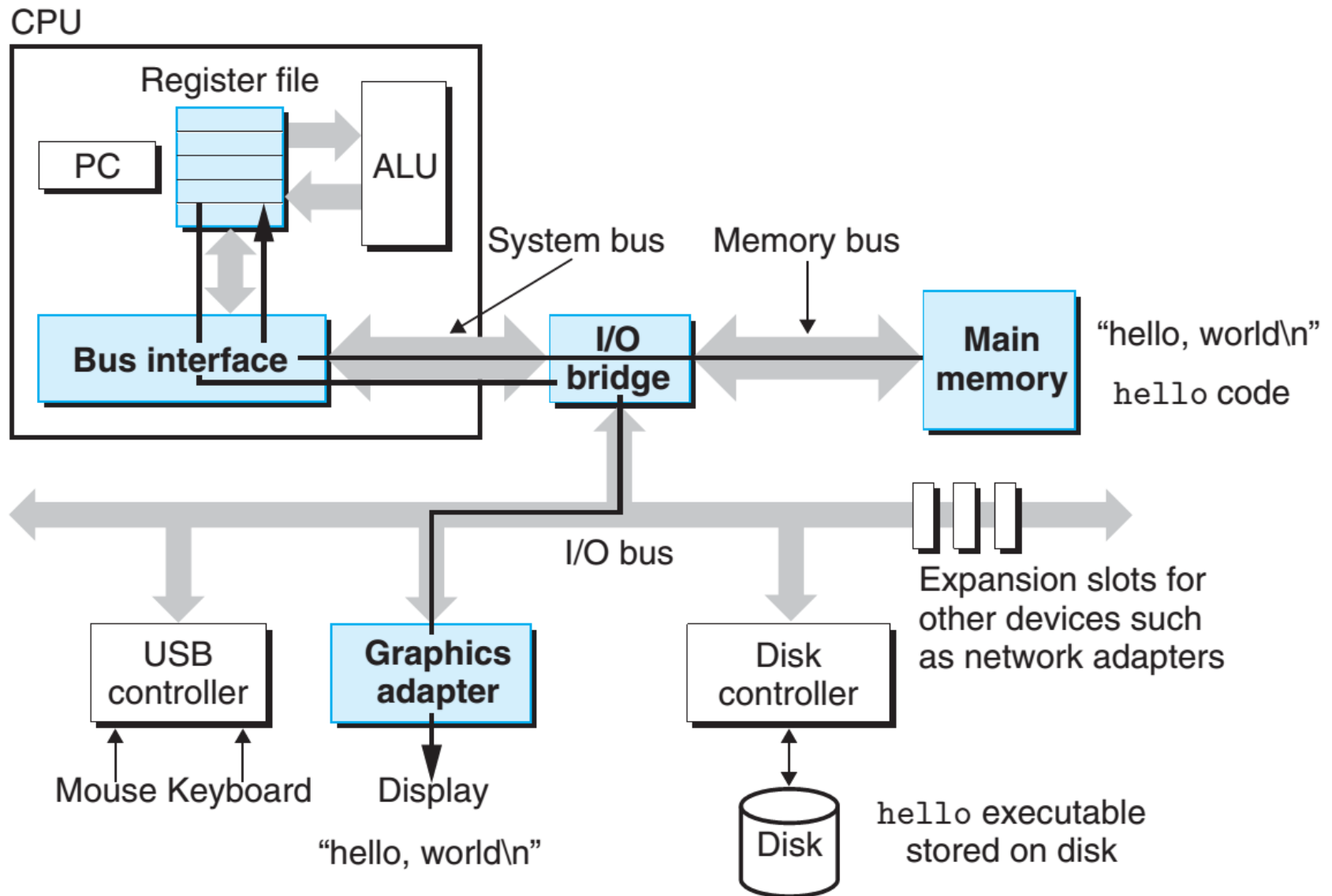

Ngôn ngữ lập
trình cấp cao

Hợp ngữ - Assembly

Mã máy

Ví dụ: Xuất “Hello, World” ra màn hình

Thông tin môn học

- **Môn học:** Lập trình hệ thống
- **30 tiết** lý thuyết (**15 buổi – 2 tiết/buổi**)
  - Tiết 4 – 5 thứ 3 hàng tuần
- **Giảng viên lý thuyết:**
  - TS Phạm Văn Hậu
  - ThS Đỗ Thị Thu Hiền
  - Email: haupv@uit.edu.vn - hiendtt@uit.edu.vn
- **Kênh trao đổi thông tin:**
  - Email (*Nhớ kèm theo mã lớp trên Tiêu đề mail!*)
  - Courses

Mục tiêu

Cung cấp các kiến thức gồm:

- Khái niệm cơ bản về lập trình hệ thống ở dạng **hợp ngữ - assembly**, cách chuyển đổi ngôn ngữ cấp cao sang mã hợp ngữ và ngược lại.
- Những khái niệm về bộ nhớ, stack, pointer, cache và kiến trúc máy tính.
- Kiến thức và kỹ năng tối ưu hóa chương trình (nâng cao)

Nhằm:

- Xây dựng được chương trình an toàn hơn, hiệu quả hơn và có tầm nhìn hệ thống hơn.
- Phục vụ cho các **kỹ thuật dịch ngược, debug và kiểm lỗi phần mềm**.

Nội dung

■ Các chủ đề chính:

- 1) Biểu diễn các kiểu dữ liệu cơ bản và các phép tính toán bit
- 2) Ngôn ngữ assembly
- 3) Điều khiển luồng trong C với assembly
- 4) Các thủ tục/hàm (procedure) trong C ở mức assembly
- 5) Biểu diễn mảng, cấu trúc dữ liệu trong C
- 6) Một số topic ATTT: reverse engineering, bufferoverflow
- 7) Linking trong biên dịch file thực thi
- 8) Phân cấp bộ nhớ, cache

■ Lab liên quan

- Lab 1: Nội dung 1
- Lab 2: Nội dung 1, 2, 3
- Lab 3: Nội dung 1, 2, 3, 4, 5, 6
- Lab 4: Nội dung 1, 2, 3, 4, 5, 6
- Lab 5: Nội dung 1, 2, 3, 4, 5, 6
- Lab 6: Nội dung 1, 2, 3, 4, 5, 6

Giáo trình

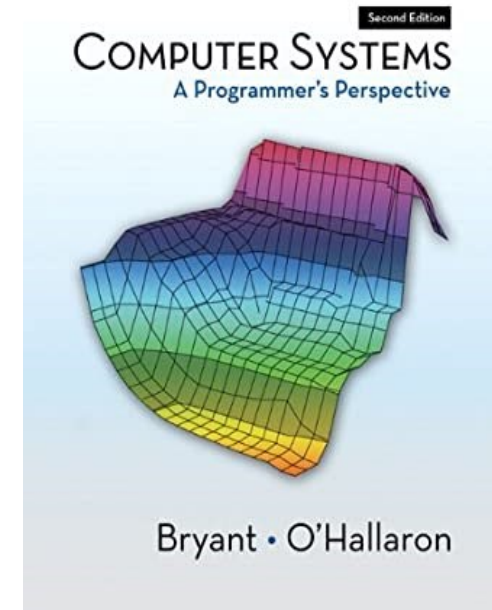
■ Giáo trình chính

Computer Systems: A Programmer's Perspective

- Second Edition (CS:APP2e), Pearson, 2010
- Randal E. Bryant, David R. O'Hallaron
- <http://csapp.cs.cmu.edu>
- Slide: **Tiếng Việt** (+ Tiếng Anh)
  - Giáo trình của ĐH Carnegie Mellon (Mỹ)

■ Tài liệu khác

- *The C Programming Language*, Second Edition, Prentice Hall, 1988
  - Brian Kernighan and Dennis Ritchie
- *The IDA Pro Book: The Unofficial Guide to the World's Most Popular Disassembler*, 1st Edition, 2008
  - Chris Eagle
- *Reversing: Secrets of Reverse Engineering*, 1st Edition, 2011
  - Eldad Eilam

Môi trường - Công cụ hỗ trợ

■ Hệ điều hành Linux

- Máy ảo/thật
- Hệ thống 32/64 bit
- (Khuyến khích) Tương tác qua giao diện command

Linux

■ GCC - Trình biên dịch C trên Linux

■ Các IDE lập trình

■ Phần mềm dịch ngược:

- IDA Pro (GUI)
- GDB (command line)

IDA

Đánh giá

30% quá trình/giữa kỳ + **20%** thực hành + **50%** cuối kỳ

❑ Quá trình/giữa kỳ:

- Bài tập assignment trên lớp/về nhà + Bài tập CTF
  - Bài tập bắt buộc/tự tìm hiểu
- Thi giữa kỳ (*tự tổ chức*)

❑ Thực hành:

- 6 labs
- Có tính điểm chuyên cần :)

❑ Cuối kỳ:

- Trắc nghiệm + Tự luận
- Có thể cho phép sử dụng **01 tờ A4** viết tay

Yêu cầu

- Đến lớp đúng giờ
- Tìm hiểu trước bài giảng
- Thực hiện đủ Bài tập trên lớp + về nhà
- Khi làm nhóm:
  - Không ghi nhóm → sao chép
- Sao chép bài → **0**

Đánh giá... thêm :)

- Trả lời các câu hỏi
- Điểm tích lũy các bài tập assignment tự tìm hiểu

Vấn đề #1:

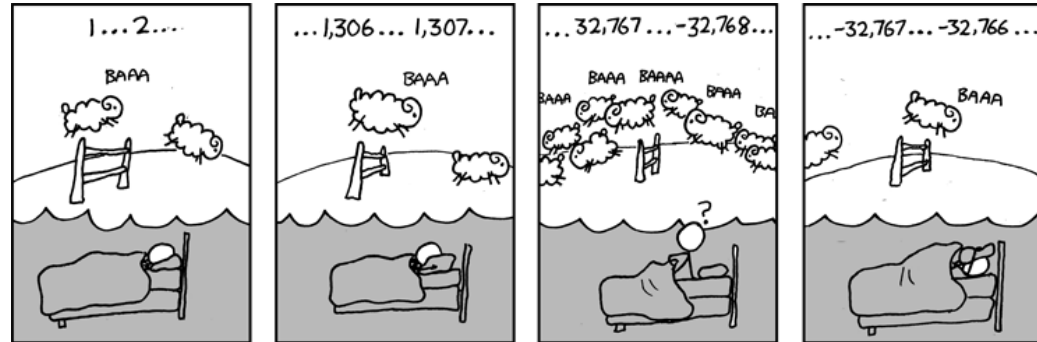
Kiểu Int hay Float có thực sự là số nguyên, số thực?

■ Ví dụ 1: Có chắc $x^2 \geq 0$?

- Float: Đúng!

- Int:

- $40.000 * 40.000 = 1.600.000.000$
- $50.000 * 50.000 = ??$

■ Ví dụ 2: Có chắc $(x + y) + z = x + (y + z)$?

- Kiểu int có dấu và không dấu: Đúng!

- Float:

- $(1e20 + -1e20) + 3.14 \rightarrow 3.14$
- $1e20 + (-1e20 + 3.14) \rightarrow ??$

Tính toán số học trong máy tính?

- Các phép tính toán số học có những tính chất quan trọng
  - Không thể giả định tất cả tính chất toán học “thông thường”
    - Do đặc điểm biểu diễn giá trị trong máy tính
    - Các phép tính số nguyên thoả mãn các tính chất:
      - Giao hoán, kết hợp, phân phối
    - Các phép tính số float thoả mãn các tính chất:
      - Tính đơn điệu, các dấu
- Cần phải hiểu kiểu nào được áp dụng trong ngữ cảnh nào
- Vấn đề quan trọng đối với lập trình compiler và lập trình các ứng dụng quan trọng

Vấn đề #2:

Cần phải biết Assembly – Hợp ngữ

- **Hiểu assembly = hiểu quá trình thực thi ở mức máy tính**
  - **Hành vi của các chương trình có bug**
    - Vấn đề đang xảy ra ở ngôn ngữ lập trình cấp cao
  - **Tăng hiệu suất thực thi của chương trình**
    - Hiểu được các bước tối ưu hoá mà các compiler thực hiện
    - Hiểu được nguyên nhân làm hiệu suất chương trình thấp
- **Triển khai các phần mềm hệ thống**
- **Tạo/chống các malware**
  - Assembly x86 là lựa chọn hay dùng!

Vấn đề #3:

Ảnh hưởng của bộ nhớ: Vấn đề khi truy cập bộ nhớ?

■ Bộ nhớ (memory) có giới hạn

- Cần được cấp phát và quản lý hợp lý
- Nhiều ứng dụng bị chi phối bởi bộ nhớ

■ Các bug/lỗi khi truy xuất bộ nhớ rất nguy hiểm

- Ảnh hưởng lớn đến cả thời gian và không gian thực thi của ứng dụng

■ Hiệu suất của bộ nhớ

- Cache và bộ nhớ ảo có thể tác động lớn đến hiệu suất chương trình
- Chương trình thích nghi được với đặc điểm của hệ thống bộ nhớ có thể cải thiện đáng kể tốc độ

Ví dụ: Bug khi tham chiếu bộ nhớ – Tại sao?

```
typedef struct {
    int a[2];
    double d;
} struct_t;

double fun(int i) {
    volatile struct_t s;
    s.d = 3.14;
    s.a[i] = 1073741824; /* Possibly out of bounds */
    return s.d;
}
```

fun(0)	=	3.14
fun(1)	=	3.14
fun(2)	=	3.1399998664856
fun(3)	=	2.00000061035156
fun(4)	=	3.14
fun(6)	=	Segmentation fault

- Kết quả phụ thuộc vào từng hệ thống

Các lỗi tham chiếu bộ nhớ

■ C và C++ không hỗ trợ bảo vệ bộ nhớ (memory protection)

- Out of bounds khi tham chiếu array (mảng)
- Giá trị pointer không hợp lệ
- Lạm dụng các hàm malloc/free

■ Có thể dẫn đến các lỗi

- Có thể dẫn đến bug hay không phụ thuộc vào hệ thống và compiler
- Tác động
  - Thay đổi các object không liên quan đến object đang được truy xuất
  - Bug có thể chỉ được thấy sau một thời gian dài đã tồn tại

■ Cách khắc phục?

- Lập trình bằng Java, Ruby, Python, ML, ...
- Hiểu những tương tác nào có thể xảy ra
- Dùng hoặc phát triển các công cụ phát hiện lỗi tham chiếu (vd. Valgrind)

Vấn đề #4: Có nhiều thứ ảnh hưởng đến hiệu suất của chương trình hơn là độ phức tạp

- **Số lượng phép tính toán có thể vẫn chưa dự đoán được hiệu suất**
  - Cần tối ưu hoá ở nhiều mức: giải thuật, biểu diễn dữ liệu, procedure, các vòng lặp...
- **Phải hiểu được ở mức độ hệ thống để tối ưu hiệu suất**
  - Hiểu cách chương trình được biên dịch và thực thi
  - Hiểu cách tính toán hiệu suất và xác định được thành phần bottleneck
  - Hiểu cách cải thiện hiệu suất mà không ảnh hưởng đến các tính mô-đun và tổng quát của code

Ví dụ: Hiệu suất của bộ nhớ

```
void copyij(int src[2048][2048],
            int dst[2048][2048])
{
    int i,j;
    for (i = 0; i < 2048; i++)
        for (j = 0; j < 2048; j++)
            dst[i][j] = src[i][j];
}
```

4.3ms

```
void copyji(int src[2048][2048],
            int dst[2048][2048])
{
    int i,j;
    for (j = 0; j < 2048; j++)
        for (i = 0; i < 2048; i++)
            dst[i][j] = src[i][j];
}
```

81.8ms

2.0 GHz Intel Core i7 Haswell

■ Hiệu suất phụ thuộc vào cách truy xuất

- Bao gồm cách truy xuất các phần tử trong mảng đa chiều

Vấn đề #5: Máy tính làm nhiều hơn việc chỉ thực thi các chương trình

---

■ Máy tính cần đọc và ghi dữ liệu

- Vấn đề I/O ảnh hưởng đến độ tin cậy và hiệu suất chương trình

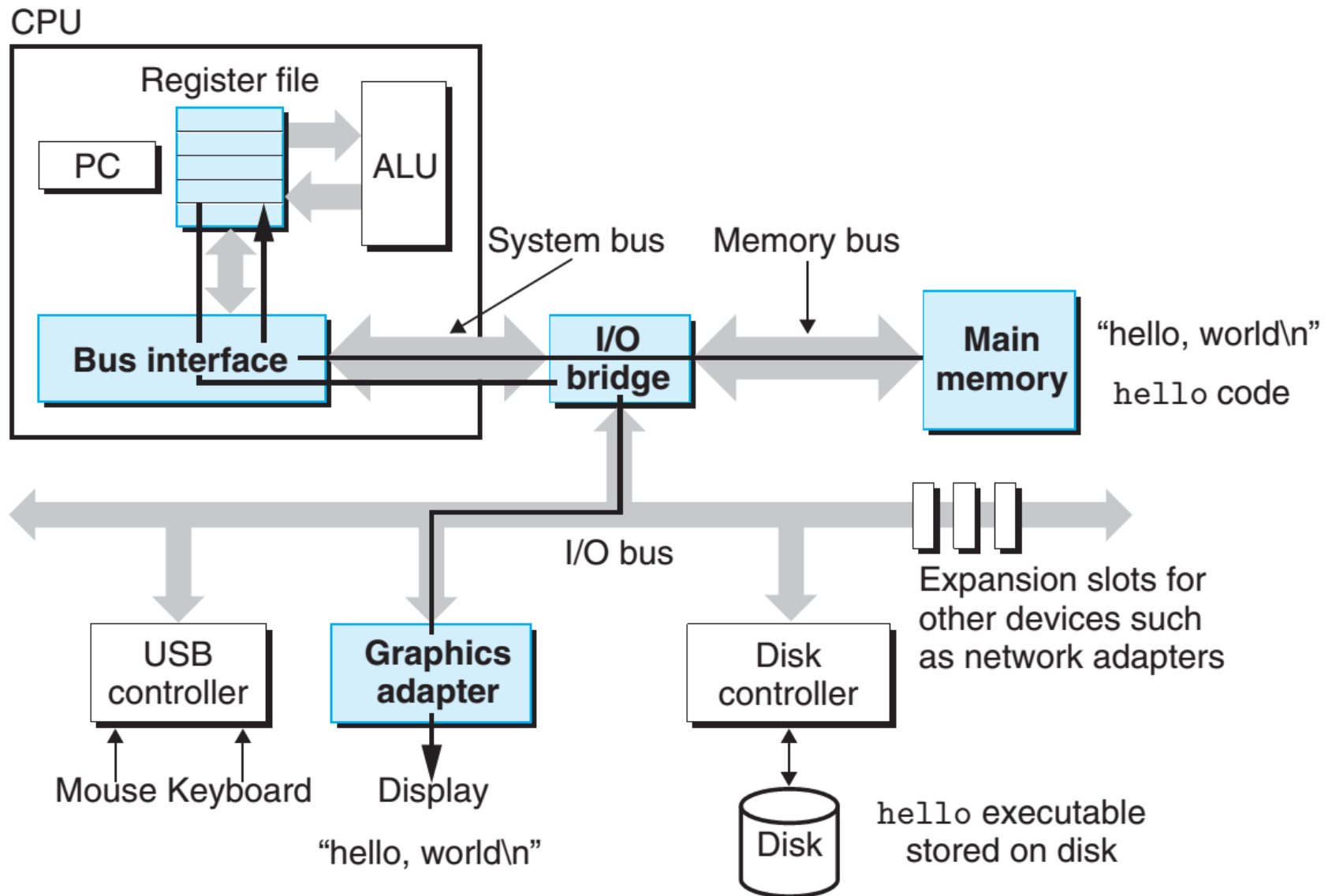
■ Máy tính kết nối với các máy tính khác qua mạng

- Nhiều vấn đề cấp hệ thống phát sinh khi có mạng

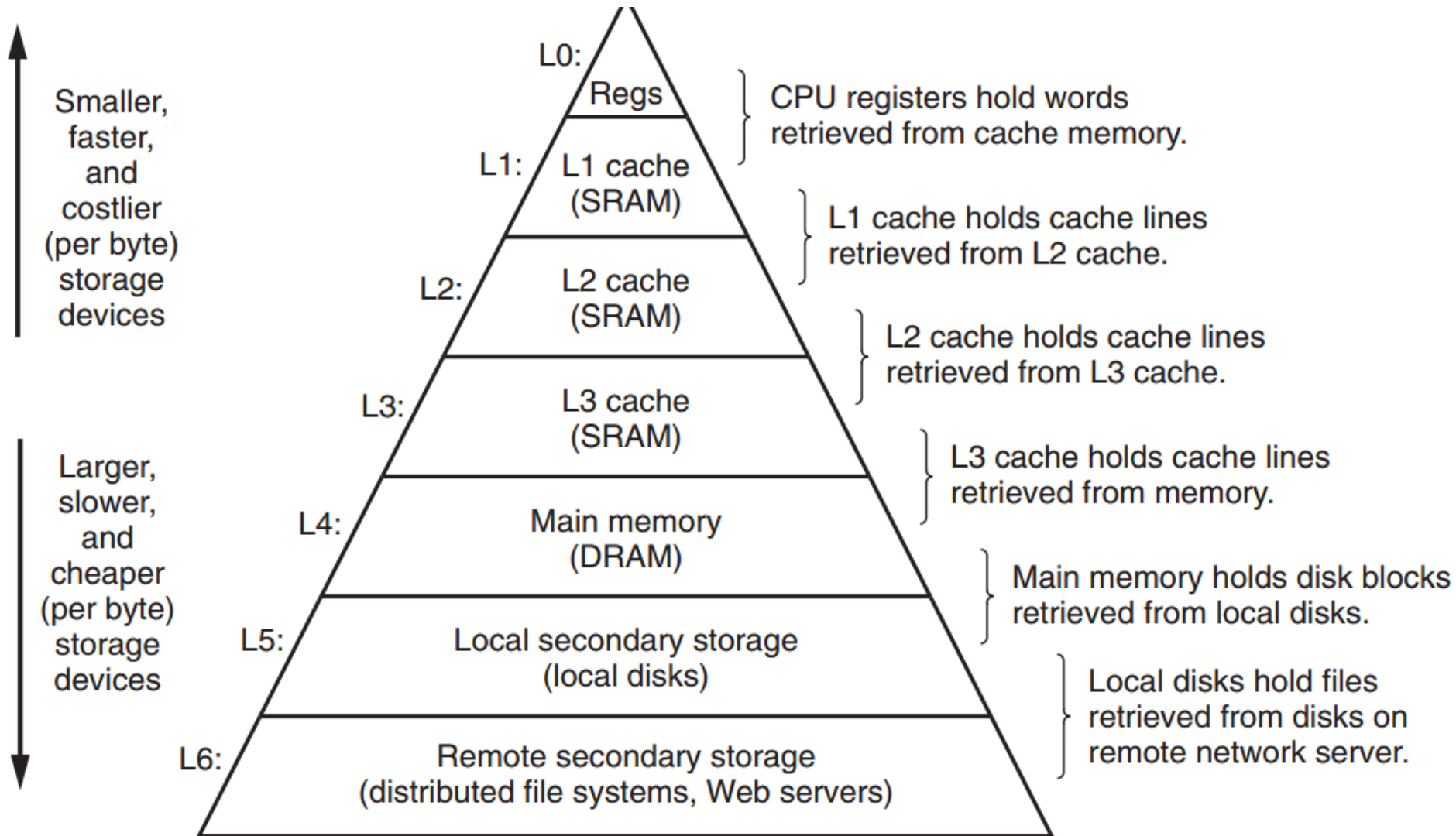
■ Hệ thống lưu trữ có nhiều phân cấp

- Kích thước, tốc độ truy xuất, giá thành khác nhau

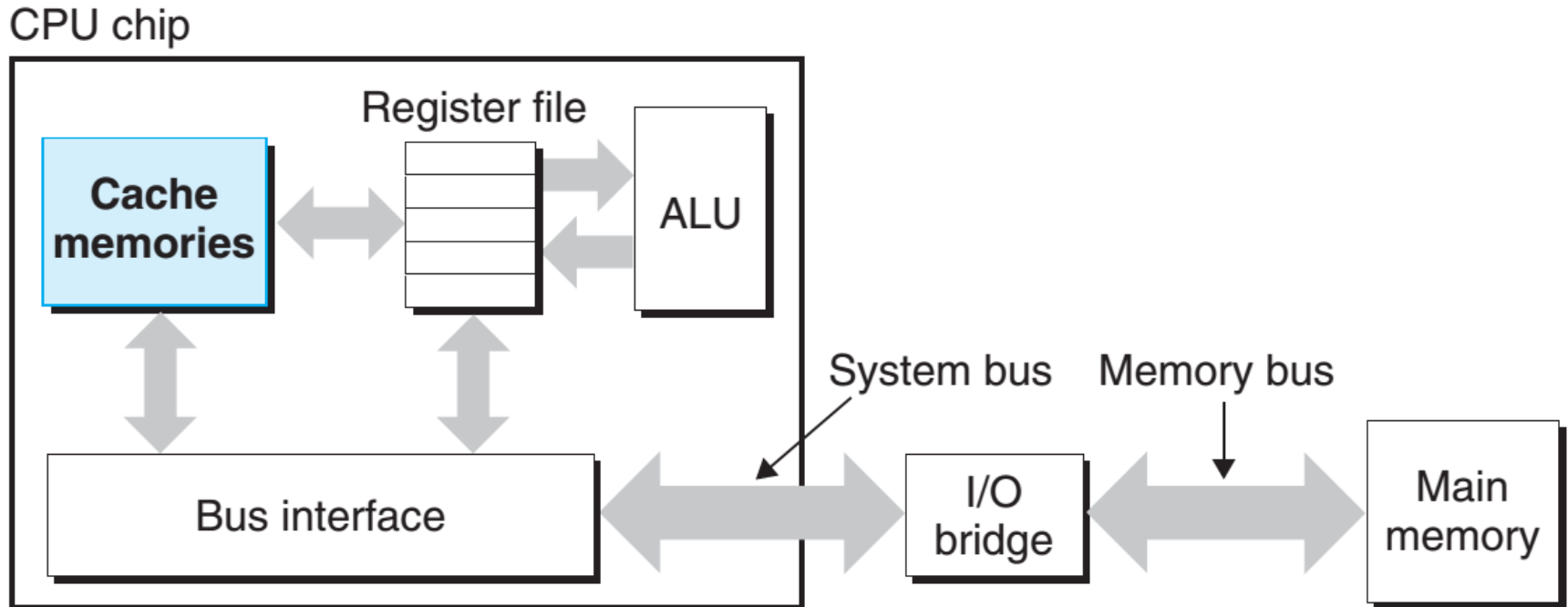
Ví dụ: Xuất “Hello, World” ra màn hình

Kiến trúc phân cấp bộ nhớ

Bộ nhớ Cache

**KEEP
CALM**

AND

**ENJOY YOUR
SEMESTER :)**